

Kitap Deęerlendirmesi / Book Review

**Ebü'l-Berekât el-Bağdâdî Felsefesinde Tanrı
Tuna Tunagöz, İstanbul, İsam, 2017.**

Ahmet KOCA

YL Öğrencisi, 29 Mayıs Üniversitesi, Kalam
Master Student, 29 Mayıs University, Kalam
İstanbul / TURKEY
ahmetkoca115@hotmail.com

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-3103-783X

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Kitap Deęerlendirmesi / Book Review

Geliş Tarihi / Date Received: 1 Mart / March 2019

Kabul Tarihi / Date Accepted: 31 Mart / March 2019

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Nisan / April 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Nisan / April

Atf / Citation: KOCA, A. (2019). Ebü'l-Berekât el-Bağdâdî Felsefesinde Tanrı. Tuna Tunagöz, İstanbul, İsam, 2017. *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (Nisan 2019): 101-104.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/mevzu> | <mailto:mevzusbd@gmail.com>

Copyright © Published by Mevzu Toplum Derneęi - Metod /

Mevzu Community Association, İstanbul, Turkey.

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

CC BY-NC-ND 4.0

İnsanlık tarihi boyunca belli medeniyetler belli dönemlerde düşünce alanında atılımlar gerçekleştirmiştir. Fakat bu atılımlar tarihin tabiatından kaynaklanan sebeplerden dolayı süreklilik arz etmez. İslam medeniyeti de belli bir dönemde düşünsel alanda büyük bir gelişim kaydetmiş, fakat bir süre sonra gerilemeye başlamış ve zihinsel bir krize sürüklenmiştir. Bu durumlarda medeniyet içerisindeki hakim yapılar eleştirel bir şekilde yaklaşabilen düşünürler kriz içerisindeki nesiller için bir çıkış noktası oluşturabilme potansiyeli taşır. Hakkında yapılmış doktora araştırmasının kitaplaşmış halini inceleyeceğimiz Ebu'l-Berekât el-Bağdâdî de bu grup içerisinde yer alan nadir düşünürlerden birisidir. Kendisi, dönemindeki hakim felsefi yapı olan meşşâiliği eleştirmiş ve kendi düşünce sistemini inşa etmeye çaba sarf etmiştir. İlerleyen dönemde de mensup olduğu Yahudîliğin kendisini tatmin etmemesi sonucu İslamiyet'i seçmiştir.

Kitap iki bölümden oluşmaktadır. Yazar asıl konu olan Bağdâdî'nin sisteminde tanrı meselesine gelmeden evvel giriş bölümünde filozofun yaşadığı çağdaki sosyal ve siyasi yapıları incelemiş, daha sonra da düşünürün hayatı ve eserleri hakkında bilgi vermiştir. Birinci bölümde Bağdâdî'nin tanrının ispatına dair temellendirdiği delilleri işlemiş, ikinci bölümde de tanrının isimleri ve sıfatları konusunu işlemiştir.

Bağdâdî'nin yaşadığı çağın otoritelerden yoksun olduğunu söyleyen yazar, İslam dünyasının siyasi anlamda parçalı yapı arz ettiğini söyler. Mısır ve Şam'da Fatımiler Şiiliği, Bağdat'ta ise Abbasiler Sünni düşüncüyü savunuyordu. Siyasi alandaki bu kaos ortamının yanında düşünce sahasında da kelamcı-felsefeci çekişmesi hat safhaya ulaşmıştı. Bütün bu iç karışıklıkların üstüne o dönemde İslam dünyası haçlı tehlikesiyle de mücadele etmekteydi. Yazara göre, hem siyasi hem mezhepsel çeşitliliğin olduğu bir ortamda Bağdâdî bu çeşitlilikten faydalanmış ve tıpkı Gazalî'de olduğu gibi hakikat iddiasındaki gruplar hakkında şüpheye düşmüş, bu şüphesi de onu sorgulamaya ve fikir üretmeye itmiştir. Yazar, Bağdâdî'nin din değiştirmesinin de bu sorgulama sürecinin bir tezahürü olduğunu söyler.

Bağdâdî'nin hayatıyla ilgili bilgilerin sınırlı olmasından ötürü yazar, filozofun hayatına dair genel bir tasvir vermekten öte bir şey yapılamayacağını söyler. Ayrıca yazar, hayatı esnasında filozof kimliğinden çok tabip kimliğiyle

öne çıkan Bağdadi'nin vefatından sonra Râzi ve İbn Teymiyye gibi meşşâilik eleştirisi yapan birçok düşünür kaynaklık ettiğini tespit etmiştir. Yazarın bir diğer tespiti ise filozofun hayatında radikal bir dönüm noktası olan İslamiyet'e girme hadisesiyle alakalıdır. Tarih kitaplarında bu şekildeki radikal dönüşümlerle alakalı çok fazla spekülâtif bilgi bulunmaktadır. Hatta bu bilgilerin bir kısmı düşünürü değersizleştirici bir mahiyet arz etmektedir. Yazar, bu bilgilerin tikel olarak din değiştirme gibi bir olaya sebebiyet veremeyeceğini, bu değişikliğin bir süreç içerisinde gerçekleştiğini söyler.

Kitabın birinci kısmında Bağdadi'nin tanrının ispatıyla alakalı kullandığı ve eleştirdiği deliller incelenmiştir. İspat-ı vacip konusunda Bağdadi'nin genel olarak Meşşâi bir çizgi takip ettiğini söyleyen yazar, aklî yollar yanında sezgisel bir yolla da tanrıya ulaşabileceğinin Bağdadi tarafından savunulduğunu söyler. Bağdadi'deki bu mistik yönün ise Gazalî'nin etkisinden dolayı oluştuğunu iddia eder. İlk neden, imkan, varlık ve sezgi delili gibi daha önce kullanılmış delilleri açıklayan Bağdadi, bunlara ek olarak da literatüre "ilk bilgi delili" adında bir ispat-ı vacip delili kazandırmıştır. Yazar Bağdadi'nin düşünce sisteminde eleştiriye tabi tuttuğu ispat-ı vacip delillerine geçmeden evvel, modern dönemdeki araştırmacılar tarafından ileri sürülen Bağdadi'nin vahdet-i vücud nazariyesini benimseyip benimsemediği iddiasını kritize eder. Daha sonra da hudus ve ilk hareket ettirici delillerine Bağdadi'nin yapmış olduğu tenkitlerle birinci bölümü noktalar.

İkinci bölümde yazar İslam dünyasındaki düşünce akımlarının sahip oldukları sıfat teorilerini muhtasar bir şekilde açıkladıktan sonra Ebu'l-Berekat el-Bağdadi'nin sıfat teorisini anlatmaya başlar. Bağdadi'nin sıfat anlayışı Meşşâi geleneğin ve kelamcı geleneğin sıfat teorilerinden farklıdır. Yazara göre Bağdadi Sıfat teorisinin inşasında Ebu Haşim Cübbâi'nin Ahval nazariyesinden istifade etmiştir. Ona göre sıfatlara hakiki anlamda layık olan tek varlık tanrıdır. Diğer canlılar kısmen veya yarı hakiki şekilde bu sıfatlarla muttasıf olabilir. Sıfat tasnifiyle alakalı olarak ise yazar Bağdadi'nin kendisinden önce süregelen hiçbir sıfat tasnifinin devamı niteliğinde olmayan orijinal bir sıfat tasnifi olduğunu söyler. Bağdadi'ye göre sıfatlar icabi ve selbi olarak ikiye ayrılır. İcabi sıfatlar literatürdeki subuti sıfatlara, selbi sıfatlar da zâta uygun düşmeyen manalar anlamında selbi sıfatlara tekabül eder. Bu bölümde özellikle dikkat çeken husus Bağdadi'nin irade hakkındaki görüşleridir. Yaza-

ra göre Bağdadi, kendinden önceki geleneği iradenin anlamını tam manasıyla kavrayamamakla suçlar ve Allah'ın zatında hadis iradenin bulunmamasını söylemenin kadim iradenin de bulunmamasını söylemeyi gerektireceğini iddia eder ve Allah'ın hadis bir iradeyle vasıflanmasında problem olmadığını söyler. Diğer bir husus ilim sıfatı hakkında Meşşâî geleneğe getirdiği eleştirilerdir. Bağdadi bütün her şeyin ilk ilkeye nispet edildiği halde cüziyyatın bilgisinin tanrıya nispet edilmemesinin tutarsızlık olduğunu söyler.

Kitabın son konusu olarak tanrının isimleri meselesinde Bağdâdî, tıpkı selefleri gibi bu konuda isim, müsemmi, müsemma gibi ıstılahları kullanmaktadır. Yazara göre isim-müsemma tartışmasıyla alakalı Bağdâdî'nin eserlerinde bu konuda ne düşündüğüyle alakalı açık bir ibare yoktur. Fakat satır aralarındaki imalar üzerinden Bağdâdî'nin mutezile ile aynı görüşü paylaştığını söylemek mümkündür. Yazar, Bağdâdî'nin kitaplarında Tanrı için kullanılan isimlerin listesini verdikten sonra, bu isimler içerisinde esma-i hüсна içerisinde yer alan bazı isimler olduğunu, bunun da Bağdâdî'nin Kur'an ve Sünnet ile olan irtibatına işaret ettiğini söyler. Fakat yazara göre böyle bir irtibatla beraber bu konuda Bağdâdî'nin teorisinin ana çatısını Meşşâî felsefe oluşturur.

Netice olarak Tuna Tunagöz'ün bu araştırması İslam geleneğindeki orijinal düşünürlerden biri olan Bağdadi'nin Tanrı anlayışı hususunda önemli bilgiler içermektedir. Yazar tanrı tasavvuru gibi son derece felsefi bir meseleyi sade bir üslupla anlatmış ve her bölümün sonunda numaralandırılmış öncüller halinde o bölümün özetini vermiştir. Alana yönelik diğer bir katkısı ise Bağdadi'nin hayatıyla alakalı dağınık halde bulunan ve bazen birbiriyle çelişki arzeden bilgileri değerlendirmiş ve Bağdadi'nin hayatına dair sistemli bir anlatı sunmuştur. Ayrıca yazar birçok araştırma eserinin düşmüş olduğu salt tasvir ile yetinmeyerek Bağdadi'nin vahdet-i vücud ile ilişkisi bahsinde ve Esmâ-i Hüсна konusunda yaptığı yorumlarda olduğu gibi orijinal yorumlarda da bulunmuştur.